

УДК 330.59:364.612.100

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ
НАСЕЛЕННЯ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Черкашина Тетяна Сергіївна,

к.е.н., доцент кафедри державного управління,
публічного адміністрування та економічної політики
ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Одним з основних недоліків ринкових трансформацій, що відбуваються в економіці України (1991-2021 рр.), є неефективний та нерівномірний розподіл доходів, який призводить до загострення проблеми економічної нерівності населення, що проявляється у формуванні двох “полюсів”, між якими існують суттєві структурні диспропорції в рівні та якості життя: на одному “полюсі” зосереджені олігархічні структури, які володіють майже усім економічним і промисловим потенціалом країни, а на іншому “полюсі” – бідні верстви населення, які практично позбавлені приватної власності та фінансового капіталу. Це обумовлює актуальність дослідження проблем, пов’язаних з аналізом стану і тенденцій економічної нерівності населення в ринковій економіці України.

Детальне опрацювання літературних джерел [1-2] показало, що основними показниками, які характеризують ступінь економічної нерівності в країні, є коефіцієнт Джині за доходом, коефіцієнт Джині за майном, децильний коефіцієнт, квантильний коефіцієнт, а також коефіцієнт Палма. Щодо динаміки коефіцієнта Джині за доходом, який показує ступінь нерівномірності розподілу доходів між різними стратифікаційними групами, то в Україні спостерігається тенденція до зростання даного показника (з 0,235 у 1991 р. до 0,281 у 2020 р.), хоча вона є нестійкою та навіть уривчастою (рис. 1).

Так, значення індексу Джині за доходом стрімко зростало впродовж 1991-2000 рр. ($G_{I(1996\text{ р.})} = 0,281$, $G_{I(2005\text{ р.})} = 0,29$), що вказує на значну диференціацію доходів населення України та серйозне відхилення фактичного від

справедливого (абсолютно рівного) розподілу доходів.

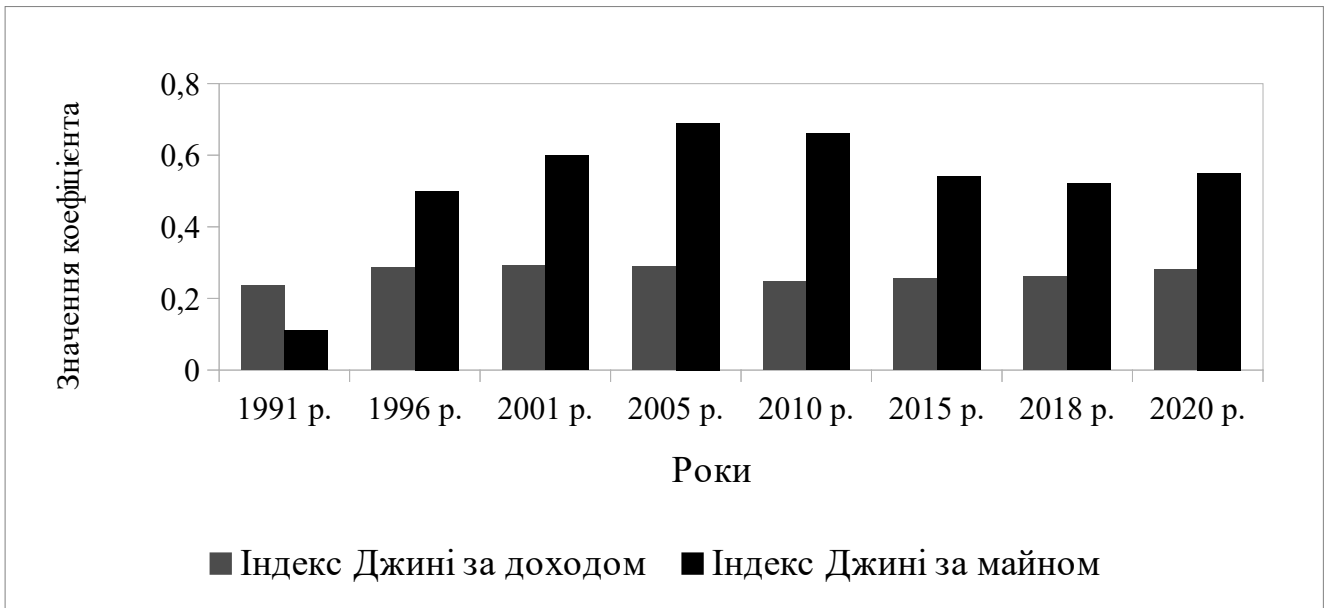

Рис. 1. Динаміка коефіцієнта Джині в Україні

Однак, починаючи з 2010 р., ситуація дещо стабілізувалася і економічне розшарування населення України поступово зменшувалося ($G_{I(2010\text{ р.})} = 0,248$, $G_{I(2015\text{ р.})} = 0,255$). Втім, дана тенденція виявилася нестійкою і впродовж 2015-2020 рр. значення індексу Джині за доходом знову невпинно зростало (з 0,255 у 2015 р. до 0,281 у 2020 р.), що, ймовірно за все, пов'язано зі складними суспільно-політичними подіями, які відбувалися в Україні у 2014-2019 рр., та наслідками поширення коронавірусної хвороби COVID-19 у 2020-2021 рр. [3]. Тим не менш і на даний час значення індексу Джині за майном більше, ніж у 2 рази перевищує значення індексу Джині за доходом (у 2,66 рази – у 2010 р., у 2,12 рази – у 2015 р., у 1,96 рази – у 2020 р.), що дає автору даного дослідження змогу стверджувати про вищий ступінь нерівномірності розподілу майна в Україні (об'єктів житлової та комерційної нерухомості, рухомого та нерухомого майна, земельних ділянок, фінансових та цифрових активів) між різними групами населення, ніж розподілу трудових і нетрудових доходів.

Щодо динаміки коефіцієнта Джині за майном, який показує ступінь нерівномірності розподілу власності між різними соціальними групами, то вона

має чітку тенденцію до зростання. Так, впродовж 1991-2020 рр. даний показник збільшився на 0,44 (з 0,11 у 1991 р. до 0,55 у 2020 р.), що пояснюється розгортанням процесів роздержавлення та приватизації й відтак реформування відносин власності, які тривають донині. Зокрема, за період 1991-2005 рр. індекс Джині за майном збільшився на 0,38, що обумовлено поширенням приватної форми власності й концентрацією декількома олігархічними структурами вже приватизованих підприємств. Однак укрупнення національного виробництва та надмірна централізація фінансового капіталу призвели до стагнації та рецесії промислового виробництва й падіння реальних доходів населення, що викликало необхідність зменшення майнового розшарування українського суспільства.

Щодо інших показників, які характеризують економічну нерівність населення України (децильний коефіцієнт, квантильний коефіцієнт, коефіцієнт Палма), то їх динаміка, здебільшого, є схожою з динамікою індексу Джині як за доходом, так і за майном. Мова йде про те, що за офіційними статистичними джерелами [3] ступінь економічної нерівності населення в Україні є невисокою і навіть однією з найнижчих серед країн Європи. Однак, на нашу думку, дане положення неповною мірою відповідає умовам ринку, адже сучасна економіка України характеризується дуже високим ступенем “тінізації” як трудових доходів (заробітної плати, підприємницького прибутку, змішаного доходу та ін.), так і нетрудових (або “пасивних”) доходів від власності (ренти, дивідендів, відсотків від володіння капіталом та ін.), які за різними даними [1; 2] можуть перевищувати 30% усього національного доходу країни (у 2010 р. рівень “тінізації” економіки України становив 36%, у 2011 р. – 32%, у 2012 р. – 30%, у 2013 р. – 30%, у 2014 р. – 36%, у 2015 р. – 35%, у 2016 р. – 33%, у 2017 р. – 32%, у 2018 р. – 29%, у 2019 р. – 27%, у 2020 р. – 30%).

Аналогічною є і динаміка децильного коефіцієнта, який, порівняно з іншими країнами Європи, є значно нижчим (для порівняння: у 2020 р. значення децильного коефіцієнта в Україні дорівнювало 5,9, в Угорщині – 7,51, у Росії – 10,31, у Болгарії – 17,15). Однак питома вага у національному доході 10%

найбідніших верств населення становить 22,2, що говорить про те, що 20% найбагатших верств населення України володіють більше, ніж третину національного багатства країни, а 10% найбідніших – лише його п'ятою частиною. Іншими словами, спостерігається чітка тенденція до концентрації фінансового капіталу серед найбільш заможних верств та одночасне зменшення доходів громадян з низькими та середніми доходами. Окрім цього, таке співвідношення доходів громадян різних квантильних груп свідчить про те, що в Україні майже відсутній так званий “середній клас” – стратифікаційна група населення, сукупні доходи якої варіюються у межах від 75 до 200% медіанного національного доходу, займають проміжне положення між надспоживанням і недоспоживанням і дозволяють задовольнити основні види потреб.

Таким чином, проведений аналіз показав, що в умовах ринку економічна нерівність населення України за доходами є невисокою, навіть однією з найнижчих серед країн Європи. У той же час вкрай нерівномірним є розподіл власності (об’єктів житлової та комерційної нерухомості, рухомого та нерухомого майна, земельних ділянок, фінансових та цифрових активів) між різними стратифікаційними групами. Тому подальші наукові розробки автора будуть спрямовані у бік формування механізму зниження майнової нерівності населення України в умовах ринку.

Література

1. Дейнека М. О. Диференціація доходів населення: об’єктивна та суб’єктивна оцінка // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2021. – №2(16). – С. 40–48.
2. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу : монографія. – Умань : Видавець “Сочінський М.М.”, 2020. – 456 с.
3. Витрати і ресурси домогосподарств в Україні. – URL : <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 08.10.2022).

Матеріали конференції публікуються в авторській редакції.